

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi-

ViSBiD

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS

Geliş Tarihi: 25.03.2023 Kabul Tarihi: 31.05.2023 Yayınlanma Tarihi: 21.06.2023

Ekofobi ve Küçük Çocuklar

Echophobia and Young Children

Hülya Gülay OGELMAN*

Sıla KÖK**

Öz

Küresel ısınma, çölleşme, biyolojik çeşitlilikte azalma, ormansızlaşma, ozon tabakasının tahribatı, asit yağmurları, hava, su ve toprak kirliliği, tehlikeli atıklar başta olmak üzere birçok çevre sorunu, küresel boyutta tehlike oluşturmaktadır. Çevre sorunları, çevrenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta; insanların güvenliği, sağlığı ve üretkenliği, diğer canlı türlerinin bekası ve gıda güvenliği ile su kaynakları üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Bununla birlikte çevre sorunlarının gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde gittikçe artış gösterdiği görülmektedir. Çevre sorunlarındaki artış ve bu sorunların etkilerinin her yaşta insanı farklı şekillerde etkilemesinden dolayı çevre sorunları gündemde yer alan konular arasındadır. Çevre sorunlarıyla birlikte küresel ısınma, iklim değişikliği, ekolojik ayak izi, karbon ayak izi, sürdürülebilirlik gibi birçok kavramın kullanımı son yıllarda gittikçe daha çok yaygınlaşmıştır. Çevre sorunları ile birlikte çevre sorunlarının insanlar üzerindeki kısa ve uzun süreli etkileri de araştırma yapılan konulardan biridir. Ekofobi de çevre sorunlarının kısa ve uzun süreli sonuçlarından biri olarak kabul edilebilecek güncel bir kavramdır. Ekofobi, kişinin çevre sorunları ve bu sorunların sonuçları ile ilgili yaşama ilişkin hissettiği gerçek üstü ve yoğun kaygı, çaresizlik gibi olumsuz duygularını ifade etmektedir. Ekofobi gibi kişilerin çevre sorunları doğrultusunda dünya ile ilgili olumsuz ruh hallerini anlatan farklı kavramlar da bulunmaktadır. Bu durum, çevresel sorunların insan üzerindeki etkilerini ortaya koymak açısından dikkat çekicidir. Son yıllarda ekofobi ile ilgili yapılan araştırmalarda artış söz konusudur. Bu çalışmaların bir bölümü, yaşamın ilk yıllarının ekofobi açısından önem taşıdığını göstermektedir. Nitekim Türkiye’de okul öncesi dönem olarak adlandırılan yaşamın ilk altı yılında temelleri atılacak çevre bilinci, sevgisi ve farkındalığı gibi kavramlar çocukları kısa ve uzun süreli olarak ekofobiden koruyabilecektir. Bu bağlamda, küçük çocuklara çevreyi tanıtırken ilgileri ve gelişim özellikleri doğrultusunda, sevgiye, iyimserliğe dayalı bir bakış açısının izlenmesi gereklidir. Çevre sorunlarının olumsuz sonuçlarına odaklanan, korku ve kaygıyı pekiştiren bir yaklaşım yerine yakın çevreden uzağa doğru

* Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, ogelman@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4245-0208

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinop Üniversitesi, k.koksila@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7215-9825

Atıf için: Ogelman, H. Gülay - Kök, S. (2023). “Ekofobi ve Küçük Çocuklar”. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi-ViSBiD*. 5: 49-59.

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD, Sayı V, Haziran, 2023

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS, Issue V, June, 2023

şekillenen, çocukların somut adımlarla çevre konusunda yapabilecekleri hakkında doğrudan deneyim sağlayabilecekleri bir eğitim yaklaşımı uygulanmalıdır.

Anahtar sözcükler: *Ekofofi, Çevre Sorunları, Okul Öncesi Dönem, Küresel Isınma, İklim Değişikliği.*

Abstract

Global warming, desertification, reduction in biodiversity, deforestation, destruction of the ozone layer, acid rain, air, water and soil pollution create big dangerous for world. Environment problems cause threat to sustainable environment. Sustainable environment consist healty and prductivity of people, clean water source, healty foods, other live lifes and their healts. As a fact that environmental problems increase day after day being national and international. These problems affect every age of people therefore global warming issues are on the agenda. At the same time using global warming concepts increase everyday. As an example of teh concepts climate change, ecological footprint, carbon footprint, sustainability. Also one of the research topics are environmental problems' long and short term affect on people. Echophobia is a acceptable current concept which result of long and short term environment problems. Echophobia is express of negative emotions like despair, intense anxiety and surreal emotions relating to person of environment problems and its results. There are many different type of concept to explain negative moods about environment difficulties of person like echophobia. This situation is striking to show of environment difficulties effects on human. Last years, researches are increase about echophobia. A part of this studies show us importance of first years of life for echophobia. As a matter of fact, children which is in preschool term their lives will be able to protect from echophobia in long or short term with concepts such as environmental awareness, love and awareness. In this context,It need to follow optimistic opinions for children's development features and their interest, while introducing environment. Instead of an approach that focuses on the negative consequences of environmental problems and fear and anxiety, an educational approach that is shaped away from the immediate environment and where children can provide direct experience about what they can do about the environment with concrete steps should be applied.

Keywords: *Echophobia, Environmental Problems, Preschool Period, Global Warming, Climate Change.*

Giriş

Küresel ısınma, çölleşme, biyolojik çeşitlilikte azalma, ormansızlaşma, ozon tabakasının tahribatı, asit yağmurları, hava, su ve toprak kirliliği, tehlikeli atıklar başta olmak üzere birçok çevre sorunu, küresel boyutta tehlike oluşturmaktadır. Çevre sorunları, çevrenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta; insanların güvenliği, sağlığı ve üretkenliği, diğer canlı türlerinin bekası ve gıda güvenliği ile su kaynakları üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Bununla birlikte çevre sorunlarının gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde gittikçe artış gösterdiği görülmektedir. Örnek olarak T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının (2020) verilerine göre Türkiye'de şehirlerin genelinde hava, su kirliliği ile atık sorunlarının devam etmekte, şehirlerin önemli bir bölümünde hava kirliliğinin öncelikli sorun olduğu ve ölçüm sonuçları değerlerinin sağlık kriterlerini aştığı tespit edilmektedir. Dünya geneline bakılacak olursa, ABD Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA), 1880 yılından bu yana, 2016'nın en sıcak yıl rekorunu kırdığını belirtmiştir, keza Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi -NASA verileri, 2018 yılının, kaydedilmiş en sıcak dördüncü yıl olduğunu göstermektedir (BBC News Türkçe, 2017). Bilim insanları, ekosistemleri ve toplumları iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden korumak için sıcaklık artışının 1,5 °C ile sınırlandırılması, tehlikeli sınır olan 2°C'nin geçilmemesinin önemine dikkat çekmektedir (Doğal Hayatı Koruma Derneği, 2018). Bir diğer örnekte, Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'nin -IPCC 1.5°C Küresel Isınma Raporu, küresel ısınmayla birlikte, sağlık, gıda güvenliği, su arzı, insan güvenliği ve ekonomik büyümeye dair iklim temelli risklerin artacağını belirtmektedir (Doğal Hayatı Koruma

Derneği, 2018). Çevre sorunları ile ilgili bir diğer güncel istatistikte Doğal Hayatı Koruma Derneği (2019), dünyada her 10 kişiden 9'unun kirli hava soluduğunu, hava kirliliğinin her yıl 7 milyon erken ölüme neden olabildiğini ve Türkiye'de hava kirliliğinden ölenlerin trafik kazalarında hayatını kaybedenlerin 7 katı kadar yüksek düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Sıfır atık gibi uygulamalar, kampanyalar gittikçe daha yaygınlaşmaktadır. Genel olarak çevresel bilincin artması için bu tür kampanyalara, kamu spotlarına, programlara, tanıtımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Çevre ile ilgili konularda toplumun her kesimine ulaşmak gereklidir. Çevre sorunlarındaki artış ve bu sorunların etkilerinin her yaşta insanı farklı şekillerde etkilemesinden dolayı çevre sorunları gündemde yer alan konular arasındadır. Çevre sorunlarıyla birlikte küresel ısınma, iklim değişikliği, ekolojik ayak izi, karbon ayak izi, sürdürülebilirlik gibi birçok kavramın kullanımı son yıllarda gittikçe daha çok yaygınlaşmıştır. Çevre sorunları ile birlikte çevre sorunlarının insanlar üzerindeki kısa ve uzun süreli etkileri de araştırma yapılan konulardan biridir.

2. Son Yıllarda Çevre-İnsan Etkileşimi

İnsanların çevre sorunlarının oluşumunda etkisi olduğu gibi, çevre sorunlarının da insanlar üzerinde etkileri söz konusudur. Çevre sorunlarının etkilerine bakıldığında, iklim değişikliği ve çevre kirliliğinin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebildiği ifade edilmektedir (Noy vd., 2022). İnsanlar kaliteli ve sağlıklı bir yaşam için temiz suya, havaya ve gıdaya bağımlı olduklarından dolayı ekosistemlerdeki sorunlar insanlardaki stresi arttırabilmektedir (Bongaarts, 2019). Küresel açıdan yaşanan çevresel değişiklikler ve yerel ekolojik sorunlar günlük yaşamdaki deneyimler içerisinde gittikçe daha çok yer kaplamaktadır (Cunsolo ve Ellis, 2018). Yapılan çalışmalar (Clayton vd., 2017) çevresel sorunlar ve etkilerinin insanlardaki üzüntü, stres, öfke, korku, kaygı, umutsuzluk, çaresizlik gibi olumsuz duyguları arttırabildiğini ve zihinsel hastalıklara yakalanma olasılığını arttırabildiğini ortaya koymaktadır. İnsan doğa etkileşimini ve bu etkileşimin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini ortaya koymak adına ekofobi, eko-felç, ekolojik keder, eko kaygı gibi terimler ortaya çıkmıştır (Searle ve Gow, 2010). Bazı kaynaklarda bu terimler, iklim değişikliği kaygısı olarak şemsiye bir terimle adlandırılabilir (Mooney, 2020). Eko felç, kişinin çevre sorunları karşısında duygusal stresinin üst düzeyde olma ve bu nedenle etkili bir şekilde eylemde bulunamama ve inkâr gibi bazı savunma mekanizmalarının yoğun olarak görülmesini ifade eder (Mooney, 2020). Ekolojik kederin özellikle ekolojik kayıplarda (bitki örtüsü, ekosistem, kara parçası vb.) ortaya çıkabildiği ve çevresel bilgi ve kimliğe zarar verebildiği ve geleceğe yönelik ekolojik kayıplara karşı kaygıyı barındırabildiği ifade edilmektedir (Pihkala, 2020). APA (American Psychological Association), eko kaygıyı “kronik bir çevresel kıyamet korkusu” olarak tanımlamıştır. Eko kaygı, bir nevi gelecekteki yaşam kalitesinin düşüklüğüne olan inanç olması nedeniyle psikolojik olarak bazı insanlar günlük keder ve çaresizlik dönemleri yaşamakta veya ani panik ataklar sergilemektedirler. Hatta bazı insanlar çocuk sahibi olmama konusunda kararlar dahi verebilmektedirler (Arcanjo, 2019: 3 akt. Aras ve Demirci, 2020: 85). Eko kaygı, iklim değişikliğinin gözle görülür etkilerini deneyimleme sonucunda kişinin kendisi, çocukları ve gelecek nesiller için duyduğu yoğun endişe, küresel ısınmayı durduramayacağı düşüncesinin yol açtığı hayal kırıklığı ve buna eşlik eden yoğun çaresizlik duyguları ile tanımlanmaktadır (Swim vd., 2009 akt. Cankardaş ve Sofuoğlu, 2021: 142). Çevre sorunlarının insanlar üzerindeki etkilerinden yola çıkarak son yıllarda ortaya atılan kavramlardan biri de ekofobidir.

3. Ekofobi Kavramı

Ekofobi kavramını anlayabilmek için fobi kavramına değinmek yararlı olaur. Fobi, evrensel bir duygu olan korkudan farklılık gösteren yoğun ve gerçekdışı yönleri olan bir tür korku çeşididir. Fobide belli bir nesne, varlık, durum, olay ya da olgudan güçlü ve ısrarlı bir şekilde kaçınma ve tepkilerin denetlememesi söz konusudur (Amerikan Psikoloji Derneği, 2022; Tözün ve Babaoğlu, 2016). Dolayısıyla fobinin sağlıklı bir durum olmadığı söylenebilir. İnsanların yaşadıkları hayata ilişkin değişimler ve hayat koşulları sonucunda daha önce olmayan fobilerden söz edebiliyoruz. Örnek olarak nomofobi (mobil telefon yoksunluğu korkusu) (Erdem vd., 2017), gelişmeleri kaçırma korkusu-fomo (sosyal medyaya erişimin olmadığı durumlarda gelişmeleri kaçırma korkusu), çevrimdışı olmaktan korkma-fobo (internet erişiminin olmadığı yerlerde bulunmaktan kaçınma) (Tekayak ve Akpınar, 2017) belirtilebilir. İçinde yaşadığımız bu zamanda çevresel sorunlar ön planda olduğu için çocuklarda ekofobi gibi çevresel sorunlardan kaynaklı korkuların, kaygıların oluşması bağlam içerisinde doğal bir sonuç olarak görülebilir. Şimdiki çocukların fobileri de oldukça farklıdır. Bu da yaşanan zamanın insan üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ekofobi kavramı genel anlamda doğaya, doğa ile ilgili çeşitli durumlara karşı geliştirilen gerçek dışı korku olarak ifade edilebilir. Ekofobi kavramı, çevre sorunları ve bu sorunların etkilerinin günlük yaşam içinde daha derin izler bırakmasıyla birlikte ortaya çıkmış kavramlardan biridir. Ekofobi, kişilerin çevre sorunlarına ve bu sorunların etkilerine yönelik olarak ortaya koydukları olumsuz ruh halini ifade etmektedir. Nitekim Estok (2021), ekofobinin insana has bir durum olduğunu ve insanın özellikle doğaya karşı oluşturduğu korku durumunun, zaman içerisinde doğal çevreye karşı olumsuz tutumlar geliştirmesine yol açabileceğini ifade etmiştir. Ekofobi kavramı ile ilgili öncü çalışmaları yürüten bir diğer araştırmacı olan Sobel (2021), ekofobiyi çevresel sorunlara ve doğal çevreye karşı bir korku türü olarak tanımlayıp, petrol sızıntısı, yağmur ormanlarının tahribatı, balıkların avlanması, asit yağmurları, ozonun delinmesi gibi çevresel sorunlara karşı duyulan korku olarak belirtmiştir.

Ekofobi kavramının ortaya çıkışında psikolojik sorunların görülme sıklığının yanı sıra çevre sorunlarındaki yaygınlaşmanın ve çeşitliliğinin etkisi olduğu söylenebilir. Amerikan Psikoloji Derneği (2022) tarafından özellikle son iki yıldır eğitim başta olmak üzere yaşamın tüm alanlarını uzun süreli ve farklı yoğunluklarda etkilemiş olan COVID 19 sürecinin ardından çocuklardaki stres kaynaklarının ve kaygı düzeyinin artış gösterdiğini belirtilmektedir. UNICEF (2021), 2021 yılında “Dünya Çocuklarının Durumu; Aklımızdakiler: Çocukların Ruh Sağlığını Geliştirmek, Korumak ve Gerekli Bakımı Sağlamak” isimli raporda dünya çapında 10-19 yaş arası 7 çocuktan en az 1’inin teşhis edilmiş bir ruhsal rahatsızlığı olabildiği ifade edilmektedir. Aynı raporda COVID 19 öncesinde çok fazla çocuğun, müdahale edilemeyen ruh sağlığı sorunları yaşadığı; son yıllarda da çocuk ve gençlerdeki korku, öfke ve endişenin arttığı ifade edilmektedir (UNICEF, 2021).

Görüldüğü gibi ekofobi, yaşanan dönemin koşulları doğrultusunda ortaya çıkmış yeni ancak çok küçük yaştan itibaren geniş bir yaş aralığında görebilecek bir fobi türüdür.

4. Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Ekofobi Kavramı

Okul öncesi dönemde çocuğun evi ve okul öncesi eğitim kurumları, yaşamın merkezini oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocuğun çevre ile etkileşimde başta anne baba olmak üzere bakıcı, okul öncesi öğretmeni gibi yetişkinler ardından akranları önemli bir yere sahiptir. Yaşanılan yerin ve okulun imkânlarının çevre ile hangi sıklıkta ve nasıl etkileşim kurulacağına belirgin bir rolü olabilecektir. Örnek olarak büyük şehirde, yeşil alandan uzaktaki bir evde yaşayan ve aynı bölgedeki bir okula devam eden küçük bir çocuğun doğa ile etkileşimi ve dolayısıyla deneyimi ile kırsal bölgede yaşayan bir çocuğun deneyimleri farklılaşabilecektir. Fiziki koşulların yanı sıra yetişkinlerin çevreye yönelik tutumları, çevreyi koruma ve güzelleştirme açısından iyi bir model olup olamamaları da çocuğun çevresel sorunlara, durumlara bakış açısını etkileyebilir. Bu unsurların yanı sıra çocuklar doğdukları andan itibaren çevreye karşı ilgili ve meraklıdır. Örnek olarak yağmur sonrası kaldırımında ilerleyen bir solucanı ellerine alıp inceleyebilir, yeni açan bir çiçeği yetişkinlere göre daha kısa sürede fark edebilir, toprak ve çamur birikintilerinin başında uzun zaman geçirebilir. Küçük çocukların doğaya yönelik ilgileri, dikkatleri ve merakları çevreyi tanımaları, sevmeleri ve güzelleştirmeleri yönünde yetişkinler için önemli bir avantajdır. Şöyle ki, anne-babalar ve okul öncesi öğretmenleri, bu avantajdan yararlanıp çocukları çevre konusunda doğal süreç içerisinde bilgilendirip eğitebilirler. Yaşamın ilk yıllarındaki çevresel merakı olumlu yönde besleyerek sonraki yıllarda da devamlılığı sağlayabilecek çevresel okuryazarlığın temellerini sağlam bir şekilde atabilirler. Görüldüğü gibi küçük çocuk ve çevre kavramları, okul öncesi eğitim, çevresel eğitim kavramları içerisinde birbiriyle oldukça uyumlu ve karşılıklı olarak ilişkili kavramlardır.

Sobel (2021), her yaştaki çocuğun, yakın çevresine ilgisi olduğunu ve bu çevreyle etkileşimde olmayı sevdiğini, bu yönde ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Okul öncesi dönem çocuğu için bu ihtiyaç ve ilgi, sonraki çocukluk yıllarına göre daha yoğun olarak gerçekleşebilir. Bunun temel nedenlerinden biri, okul öncesi çocukların çevre ile etkileşim sayesinde ilk kez gördükleri canlı ve cansız varlıkları tanıma fırsatı bulmaları olabilir. Küçük çocuklar bu etkileşimler sayesinde yeni hayvanlar, bitkiler ve doğal yapılarla karşılaşmakta, yeni isimler, kavramlar öğrenmektedirler. Örnek olarak kar yağında dışarı çıkan okul öncesi dönem çocukları, kar, soğuk, kardan adam, lapa lapa yağmak, güneşte erimek, sıcak gibi birçok kavramla kısa süreli bir etkinlik sırasında bile karşılaşabilmektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çocuk-çevre etkileşimi gittikçe büyüyen bir kartopu gibi bilginin, deneyimin hızla çoğalmasına ve birbirini desteklemesine zemin hazırlayabilecektir. Çocukların doğaya ilgisini ortaya koyan çalışmalarda birinde (Köşker, 2019); küçük çocuklar, doğayı en çok hayvanlar, bitkisel unsurlar üzerinden tanımlayarak doğayı hayvanların yaşadığı yer olarak tanımlamışlardır.

Doğal ilginin yanı sıra günümüz koşullarında çocukların bir bölümü, ilgilerini tatmin edecek ölçüde doğal çevrede zaman geçirememektedirler. Kontrolsüz yapılaşma, yeşil alanların azlığı gibi aynı zamanda birer çevre sorunu olarak da değerlendirilebilecek çeşitli durumlar, çocukların daha kısıtlı ortamlarda ve zamanlarda doğal çevrede bulunmasını sağlamaktadır. Estok (2021), doğadan uzaklaşmanın ekofobi için hem bir önkoşul hem de etkisi olduğundan söz ederken, Louv (2019), bu uzaklaşmanın çocuklar üzerindeki etkisini ele alırken “doğa yoksunluğu sendromu” adını vermiştir.

Aynı zamanda Louv (2019), teknolojik araçlarla geçirilen uzun sürelerin, duyuları olumsuz yönde etkileyebileceğini ifade ederken doğal çevrenin duyular için daha yararlı olduğunu belirtmiştir. Konu ile ilgili bir derleme çalışmasında Gill (2014) doğada düzenli olarak zaman geçirmeyen çocuklarda, doğaya ilişkin korku, rahatsızlık ve hoşlanmama gibi olumsuz duyguların daha yoğun olabileceğini belirtmiştir. Görüldüğü gibi yaşam koşulları çocukların doğayla ilişkilerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

Belirtilenler doğrultusunda akla şu sorular gelebilmektedir: Okul öncesi dönem çocuklarında ekofobi var mıdır? Küçük çocuklar ekofobi geliştirebilir mi? Ekofobi, son yıllarda gittikçe daha çok araştırmanın yapılmasına karşılık yeterli düzeyde ortaya konulamamış çevre konularından biridir. Özellikle okul öncesi dönem çocuklarıyla ilgili ekofobi çalışmalarının özellikle Türkiye’de oldukça yetersiz olduğu, doğayla bağlantı kurma (Engin, 2019), doğaya karşı bakış açısı (Köşker, 2019), doğaya yakınlık (Yılmaz ve Olgan, 2017; Yılmaz Uysal, 2020) gibi kavramlar doğrultusunda gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Yapılan alan yazın taramasında Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarının doğrudan ekofobilerini konu alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak konu ile ilgili yapılan çalışmalar (Davis, 2010; Lawson vd., 2019; Ojala, 2016) okul öncesi dönem çocuklarının iklim değişikliğinin sonuçları olarak ortaya çıkan çevresel sorunlara karşı hassas olabildiklerini, hayvanlarla ilgili endişelenebildiklerini, dünyanın gittikçe ısındığı şeklinde konu ile ilgili bilgilerini paylaşabildiklerini ortaya koymaktadır. Ekofobi konusunda ilk çalışmalara imza atan Sobel (2021) ile Estok (2021), ekofobinin küçük yaşlarda temellerinin atılabileceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle yaşamın ilk yıllarındaki çevre algısının farklı değişkenler doğrultusunda kesitsel ve boylamsal olarak ele alınması önem taşımaktadır.

5. Çevresel Duyarlılığa Evet Ekofobiye Hayır

Çevre sorunları arttıkça bu sorunların ve çözüm önerilerinin günlük yaşantı içerisindeki yeri de genişlemekte ve daha çok karşılaşılan kavramlar olmaktadır. Çevre sorunları ile birlikte yaygınlaşan bir diğer kavram çevre eğitimidir. Her kademedeki eğitim programında çevresel farkındalığa yönelik ders örneklerine rastlamak mümkündür. Bununla birlikte okul öncesi eğitimde de çevre eğitimi uygulamaları gittikçe artmakta, çeşitlenmektedir. Görüldüğü gibi konu ile ilgili gelişmeler ve çözüm önerileri doğrultusunda küçük çocukların hayatında küresel ısınma, iklim değişikliği, çöpleri ayrıştırmak, gereksiz yanan ışıkları söndürmek, plastik poşet yerine kumaş çanta kullanmak gibi kavramlar, söylemler sıklıkla yer alabilmektedir. Bu noktada çocukları çevre konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek ile ekofobi arasında ince bir çizgi olabilmektedir. Şöyle ki, çocuklardaki duyarlılığı, hassasiyetleri arttırmak bir fobi durumunu tetiklememelidir. Çevreye karşı sevgiyi artırmak için çevresel sorunların sonuçlarıyla korkutma yoluna gidilmemelidir. Tabii ki çevresel sorunlar ciddiye alınması gereken küresel problemlerdir. Ancak bu sorunları önlemenin yolu, özellikle çevreye yönelik ilginin, merakın üst düzeyde olduğu bir dönemde çocukları korkutmaktan, kaygıyı arttırmaktan, felaket senaryolarıyla harmanlanmış bir iletişimden geçmemektedir.

Her yaş grubundan insan, çevresel sorunları düşündüğünde, konu ile ilgili haberleri okuduğunda üzülebilmekte ve hatta endişelenmektedir (São Pedro vd., 2022). Bu duygusal tepkiler, sağduyulu her insanın verebileceği normal tepkiler olup, sonrası ile ilgili mantıklı, soğukkanlı adımların atılması gerekir. Ekofobi, eko kaygı gibi çevresel sorunlar karşısındaki yoğun, duygusal tepkiler, çevresel duyarlılığın artmasına engel olabilecektir.

Küçük çocukların çevresel algıları, duyarlılıkları, sonraki yıllardaki tutumları etkileyebileceği için okul öncesi dönemde ekofobinin ortaya çıkmaması önem taşımaktadır. Bu nedenle küçük çocukların gelişim özelliklerinden yola çıkılarak çevreye yönelik olumlu bir bakış açısı geliştirilmelidir. Gelişim özellikleri açısından çevresel eğitimin “yakından uzağa”, “bilinenden bilinmeyene” ilkeleri doğrultusunda planlanması gereklidir.

Çocukların gelişim özellikleri doğrultusunda temel öğretim ilkeleri uygulanırken iyimser bir bakış açısı içinde olunmalıdır. Bardağın dolu tarafına daha çok odaklanmak, iyimser bakış açısını destekleyebilecektir. Tabii ki erozyonun sonuçlarında toprak kaybının yanı sıra toprağın verimsizleşeceği, hayvanların, bitkilerin zarar göreceği anlatılmalı ancak tüm erozyon konusu “sonuçlarına yönelik” bir bakış açısı ile sunulmamalıdır. Daha önce belirtildiği gibi sonuçları anlatmak ile korkutmak arasında ince bir çizgi olabilmektedir. Bu nedenle anlatımlarda, vurgularda; çevreyle ilgili zenginlikler, güzellikler, olumlu unsurlar, olumsuz durumlara göre daha ağır basmalıdır. Nihayetinde çevresel sorunlar, çevre eğitimin gerekliliğini arttıran dolayısıyla dışarıda bırakılamayacak, ancak içerik olarak olumsuz duygular uyandırabilecek konulardır. Ancak özellikle çocuklarla çalışırken bardağın dolu tarafı ön planda olmalıdır.

Okul öncesi çocukları yine gelişimlerinin bir gereği olarak doğayla etkileşime girmeye istekli olup, motivasyonları üst düzeyde olduğu için çocukların düzenli olarak doğal çevrede zaman geçirmesi sağlanmalıdır. Bu süreçte de yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış etkinliklerin dengeli bir şekilde uygulanması gereklidir. Örnek olarak çocuklar serbest oyun oynamanın yanı sıra öğretmenin başlattığı, devamının çocuklar tarafından getirildiği etkinlikler de yapabilmeli, öğretmenin başlatıp sonlandırdığı bir deneye de katılmalıdır. Açık alan etkinlikleri tür ve içerik olarak zengin olmalıdır. Çocuklar sadece güneşli havalarda değil farklı hava şartlarında da açık alanda zaman geçirebilmelidirler. Süresi değişebilse de farklı hava şartları deneyimlenmelidir.

Okul öncesi öğretmenleri, anne ve babalar, çevre ile ilgili konular başta olmak üzere hayata dair genel anlamda iyimser bir bakış açısı yönünde model olmalıdırlar. Gerçekçi olma ile kötümserlik kavramları karıştırılmamalıdır. Çevre sorunları ile ilgili de iyimser ve yapıcı çözüm önerileri sunulması önem taşımaktadır.

Küçük çocukların müdahale ettiklerinde başarılı olabilecekleri yerel sorunlara odaklanmalarına yardımcı olunmalıdır. Sokak hayvanları için artık materyallerden yuva, beslenme, su kabı yapmak gibi yakın çevreleriyle ilgili sonuçlarını kısa sürede görebilecekleri uygulamalar, etkinlikler yapılabilir.

Çocuklar davranışlarının, tutumlarının sonuçlarını somut olarak görebilirlerse kendilerini hem daha yararlı hissedebilirler hem de çevresel davranışlara yönelik motivasyon arttırılabilir.

Çevre ile ilgili çözüm önerilerinde de model olunması gereklidir. Okul öncesi çocukları, atıkların ayrıştırılması, plastik tüketiminin azaltılması, enerji tasarrufu, güneş ve rüzgâr enerjisinden yararlanma gibi günlük yaşantı içerisinde kazanılması beklenen çeşitli davranışlara gerek okulda gerekse evde tanıklık etmelidir.

Çevre ile etkinliklerde oyunla öğretimden yararlanılmalıdır. Farklı etkinlik türlerine yer vermek, konuların öğretilmesi açısından önemli bir zenginlik sağlayacaktır. Ancak oyunla öğretim, çağdaş eğitim yöntemleri arasında yer alan yaklaşımlardan biridir. Çevresel sorunlar, sorunların etkileri gibi konularda birçok öğretim tekniğinden yararlanılabileceği gibi oyunla öğretime yer verilmelidir.

Çevre ile ilgili konular; çocukların anlayabilecekleri kavramlar, konular ve örneklerle verilmelidir. Anaoloji gibi tekniklerle zorlanabilecekleri kavramlar ve konular, somutlaştırılarak, günlük hayattan durumlara, nesnelere benzetilerek öğretilmeli ya da açıklanmalıdır.

Çocuklar sosyal ortamda deneyimlerini paylaşmalıdır. Akranlarıyla birlikte çevreyi güzelleştirecek ürünler, projeler ortaya koymalıdır.

Genel olarak çocukların psikolojik dayanıklılığın arttırılması, desteklenmesi, çevre eğitimi açısından da önem taşımaktadır. Çocukların zorluklar, stresli durumlar karşısında soğukkanlı, sabırlı, iyimser olabilmesi, ekofobi gibi olumsuz ruh durumlarının ortaya çıkmasını önlemede önem taşıyan kavramlardır. Bu nedenle çocukların psikolojik dayanıklılıklarını, öz güvenlerini destekleyecek çalışmalar düzenli olarak yapılmalıdır.

Okul öncesi dönemde ekofobi gibi durumların oluşmaması adına ailelerle işbirliği yapılmalıdır. Unutulmamalıdır ki özellikle okul öncesinde çocukların okulda öğrendiklerini evde devam ettirebilmeleri, kalıcı öğrenmeyi destekleyecek bir unsurdur. Bu nedenle ailelerin ev ortamında da iyimser, bardağın dolu tarafına odaklanan, yapıcı, çözüm üretmeye odaklı bir iletişim dilini benimsemeleri sağlanmalıdır. Okul öncesi öğretmenleri bu konuda aileleri bilgilendirmeli, rehberlik etmelidirler.

Sonuç

Çevre sorunları; kentleşme, turizm, sanayileşme, nüfus artışı gibi çok sayıda nedenden kaynaklı olarak gerek Türkiye'de gerekse dünyada son yıllarda artış göstermiştir. Çevre sorunları yaygınlaştıkça insanlar, hayvanlar, bitkiler ile doğal ve yapay çevre üzerindeki olumsuz etkileri de artmaktadır. Örnek olarak, küresel ısınmanın bir sonucu olan iklim değişikliği, kişilerin üzerinde karamsarlık, ümitsizlik, mutsuzluk gibi olumsuz bir ruh hâli oluşturabilmektedir. Çevre sorunlarının insanların ruh hâli üzerindeki olumsuz etkilerini ifade eden kavramlardan biri de ekofobidir. Ekofobi doğrultusunda,

kişiler çevre sorunlarından kaynaklı olarak geleceğe ilişkin olumsuz tutumlar, kaygılar geliştirebilir. Bu nedenle özellikle yaşamın ilk yıllarından itibaren geliştirilecek çevre bilincinin ekofobiye yol açmaması önem taşımaktadır. Sadece çocuklarda değil yetişkinlerde de ekofobi odaklı değil; sevgi, ilgi, çaba, iyimserlik odaklı yaklaşımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerinin ve anne babaların ekofobi türü olumsuz ruh hâli ve duygulara sahip olmaması gereklidir. Çocuklar, yakın çevrelerindeki yetişkinlerin davranışlarını model alacakları için karamsar, umutsuz ve çaresiz bir bakış açısı, olumsuz söylemler de model alınabilecektir. Yaşamın ilk yıllarında çocukların çevreye yönelik merakları, ilgileri eğlenerek öğrenmeleri doğrultusunda ve doğayla iç içe olmaları sağlanarak desteklenmelidir.

Kaynakça

- Amerikan Psikoloji Derneği. (2022). *Children's mental health is in crisis*. URL: <https://www.apa.org/monitor/2022/01/special-childrens-mental-health> Erişim Tarihi: 11 Ocak 2022.
- Aras, B. B. ve Demirci, K. (2020). İklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki psikolojik etkileri. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 77-94. <https://dergipark.org.tr/en/pub/niibfd/issue/58561/800283>
- BBC News Türkçe (2017). *NASA: 2016 en sıcak yıl rekorunu kırdı*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38667387> Erişim tarihi: 10.02.2023.
- Bongaarts J. (2019). IPBES, 2019. Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. *Population and Development Review*. 45(3), 680–681.
- Cankardaş, S. ve Sofuoğlu, Z. (2021). İklim değişikliği ve birey üzerindeki etkilerinin gözden geçirilmesi. *Nesne*, 9(19), 139-146. <https://10.7816/nesne-09-19-11>
- Clayton, S., Manning, C. M., Krygsman, K. ve Speiser, M. (2017). *Mental Health and our changing climate: impacts, implications, and guidance*. Washington, D.C.: American Psychological Association, and ecoAmerica.
- Cunsolo, A. ve Ellis, N. R. (2018). Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change*, 8, 275-281.
- Davis, J. M. (2010). Practical possibility and pedagogical approaches for early childhood education for sustainability. In J. M. Davis (Ed.), *Young children and the environment* (pp. 129–131). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Doğal Hayatı Koruma Derneği (2018). *Yeni IPCC raporu: Küresel ısınmayı 1,5°C'de tutmak için acilen harekete geçilmeli*. URL: <https://www.wwf.org.tr/?8100/yeni-ipcc-raporu-kuresel-isinmayi-birbucuk-derecede-tutmak-icin-acilen-harekete-gecilmeli>. Erişim tarihi: 10.02.2023.

- Doğal Hayatı Koruma Derneği (2019). *WWF-Türkiye 5 Haziran Çevre Günü açıklaması*. URL: <https://www.wwf.org.tr/?9081/5-haziran-cevre-gunu-aciklamasi-hava-kirliligi-tehlikeli-boyutlara-ulasti> Erişim Tarihi: 17 Ocak 2023.
- Engin, K. (2019). 60-72 Aylık Çocuklar İçin Doğayla Bağlantı Kurmaya Eğilim Ölçeği'nin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi.
- Erdem, H., Türen, U. ve Kalkın, G. (2017). Mobil telefon yoksunluğu korkusu (nomofobi) yayılımı: Türkiye'den üniversite öğrencileri ve kamu çalışanları örnekleme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(1), 1-12.
- Estok, S. C. (2021). *Ekofoobi hipotezi*. (Çev. M. S. Dinçel). Kapadokya Üniversitesi Yayınları.
- Gill, T. (2014), The benefits of children's engagement with nature: A systematic literature review. *Children, Youth and Environments*, 24(2), 11-34. <https://www.jstor.org/stable/10.7721/chilyoutenvi.24.2.0010>
- Köşker, N. (2019). Okul öncesi çocuklarında doğa algısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 294-308. <https://10.17240/aibuefd.2019.19.43815-443217>
- Lawson, D. F., Stevenson, K. T., Peterson, M. N., Carrier, S. J., Seekamp, E. ve Strnad, R. (2019). Evaluating climate change concern and behaviors in the family context. *Environmental Education Research*, 25(5), 678–690. <https://doi.org/10.1080/13504622.2018.1564248>
- Louv, R. (2019). *Doğadaki son çocuk*. (Çev. C. Temürcü). Tübitak.
- Mooney, J. (2020). Coping with climate change anxiety. Behavioral Health Partners. [https://www.urmc.rochester.edu/behavioral-health-partners/bhp-blog/march-2020/coping-with-climate-change-anxiety.aspx#:~:text=%22Eco%2Dparalysis%22%20refers%20to,\(e.g.%20denial\)%20become%20activated](https://www.urmc.rochester.edu/behavioral-health-partners/bhp-blog/march-2020/coping-with-climate-change-anxiety.aspx#:~:text=%22Eco%2Dparalysis%22%20refers%20to,(e.g.%20denial)%20become%20activated) Erişim Tarihi: 19 Ocak 2023.
- Noy, S., Patrick, R., Capetola, T., Henderson-Wilson, C., Chin, J. W. ve Lamontagne, A. (2022). Minding environment, minding workers: environmental workers' mental health and wellbeing. *Global Health Promotion*, 29(4), 8–17.
- Ojala, M. (2016). Young people and global climate change: Emotions, coping, and engagement in everyday life. In Ansell, N., Klocker, N., Skelton, T. (eds), *Geographies of global issues: change and threat: geographies of children and young people*, Vol. 8. Springer. <https://doi.org/10.1080/00958964.2015.1021662>.

- Pihkala P. (2020). The cost of bearing witness to the environmental crisis: vicarious traumatization and dealing with secondary traumatic stress among environmental researchers. *Social Epistemology : a Journal of Knowledge, Culture and Policy*, 34(1), 86–100.
- São Pedro VdA., Trierweiler-Pereira L. ve Baltazar J. M. (2022). Adapt conservation biology teaching to address eco-anxiety in students. *PLoS Biol* 20(9): e3001774. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3001774>.
- Searle K. ve Gow K. (2010). Do concerns about climate change lead to distress? *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 2, 362–379.
- Sobel, D. (2021). Beyond ecophobia. *North Carolina's Environmental Education*. URL: <https://www.eenorthcarolina.org/media/6/open> Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023.
- Sobel, D. (2021). *Ekofobiyi aşmak doğa eğitiminde kalbin yeri*. (Çev. İ. Urkun Kelso). Yeni İnsan Yayınevi.
- UNICEF, (2021). URL: <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BClenleri/unicef-uyar%C4%B1yor-covid-19un-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-ve-gen%C3%A7lerin-ruhsa%C4%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1-%C3%BCzerindeki-etkisi> Erişim Tarihi: 11 Ocak 2023.
- T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020). *Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu* (2019 verileriyle). URL: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tu-rk-yecevesorunlariveoncel-kler-2020-20210401124420.pdf> Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023.
- Tekayak H. V. ve Akpınar E. (2017). Tıp alanında yeni bir dönem: Dijital çağda doğan yeni hastalıklar. *Eurasian Journal of Family Medicine*, 6(3), 93-100.
- Tözün, M.,ve Babaoğlu, A. B. (2016). Fobiler ve sağlıklı yaşam davranışları: bir halk sağlığı bakışı. *Family Practice & Palliative Care*, 1(1), 24-26.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022). *Uluslararası çevre sorunları*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/international-environmental-issues.en.mfa> Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022.
- Yılmaz, S.. ve Olgan, R. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının doğaya yakınlık (biyofili) seviyelerinin araştırılması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1106-1129.
- Yılmaz Uysal, S. (2020). An exploration of the underlying reasons of preschool children's biophilic tendencies. *European Journal of Education Studies*, 7(9), 114-140.